

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Олександра Кологойда

докторка юридичних наук, професорка, адвокатеса,
 професорка кафедри економічного права
 та економічного судочинства
 Навчально-наукового інституту права
 Київського національного університету
 імені Тараса Шевченка
 (Київ, Україна)
 ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6929-3225>
 Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/G-5740-2017>
a.kolohoida@icloud.com

УДК 346.9:347.725

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ СОЛІДАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
 УЧАСНИКІВ КОРПОРАТИВНОЇ ГРУПИ У СПОРАХ
 ПРО ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ПРОДАЖ АКЦІЙ (СКВІЗ-АУТ):
 ДОКТРИНА “ПІДНЯТТЯ КОРПОРАТИВНОЇ ВУАЛІ”
 (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Анотація. У статті проаналізовано норми законодавства, якими передбачено солідарну відповідальність за збитки, завдані групою осіб, актуальна правозастосовна практика Верховного Суду щодо вирішення корпоративних спорів з процедур сквіз-ауту.

Досліджено історію виникнення та умови застосування доктрини “підняття корпоративної вуалі”. З метою забезпечення ефективного захисту міноритарних акціонерів визнано доцільним застосування судом доктрини “підняття корпоративної вуалі” як екстраординарний захід у разі зловживань учасниками корпоративної групи правом контролю над товариством і спільного вчинення дій у процесі реалізації обов'язкового продажу акцій з метою викупу акцій міноритарних акціонерів за заниженою вартістю.

Проаналізовано корпоративні структури приватного акціонерного товариства (ПрАТ) “МК Азовсталь”, ПрАТ “Авдіївський коксохімічний завод”, ПрАТ “Український графіт”, ПрАТ “ММК Ілліча”, АТ “ДТЕК Дніпроенерго”, ПрАТ “Закарпаттяобленерго”, які провели процедури сквіз-ауту, використовуючи корпоративні структури, афілійовані дочірні компанії, пов'язаних осіб, визначено вигодонабувачів (бенефіціарів) набутого 100 % корпоративного контролю, досліджено застосування доктрини “підняття корпоративної вуалі” та притягнення до солідарної відповідальності учасників корпоративної групи.

Емітента, заявника публічної безвідкличної вимоги, його афілійованих осіб та осіб, які діють спільно, кінцевого бенефіціарного власника (контролера) визнано належними відповідачами у спорах із процедур сквіз-ауту. Вказані особи, які становлять єдину корпоративну групу, несуть солідарну відповідальність перед міноритарними акціонерами за заподіяні в процесі реалізації процедури сквіз-ауту збитки.

Інститут похідного позову пропонується поширити на збитки, заподіяні посадовими особами товариства його акціонерам у процедурах викупу, обов'язкового викупу та обов'язкового продажу акцій. Спори з правочинів обов'язкового продажу акцій у процедурі сквіз-ауту належать до предметної юрисдикції господарських судів як спори з правочину щодо акцій незалежно від суб'єктного складу сторін спору.

Ключові слова: корпоративні відносини; корпоративна відповідальність; господарське судочинство; корпоративні спори; похідний позов; обов'язковий продаж акцій (сквіз-аут); солідарна відповідальність; доктрина “підняття корпоративної вуалі”; єдина економічна група; група компаній; корпоративне управління; структурування бізнесу; контроль; комплаєнс.

Однією з основних ознак юридичної особи за законодавством України є її самостійна правосуб'єктність, що включає відповідальність за своїми зобов'язаннями усім належним їй майном. Майно компанії відокремлене від майна її учасників; учасник (засновник) юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом (ст. 96 Цивільного кодексу України, далі – ЦК України¹).

Законодавство України² практично не регулює діяльність груп компаній за винятком визначення понять материнської та дочірньої компанії, питань корпоративного управління, внутрішнього обліку, аудиту, розкриття інформації, консолідованої звітності та звіту про управління фінансових груп, системно важливих професійних учасників ринків капіталу та організованих товарних ринків, однак не містить положень про відповідальність материнських компаній за збитки, заподіяні акціонерам та кредиторам дочірньої компанії. Стаття 126 Господарського кодексу України (далі – ГК України)³ передбачає солідарну відповідальність лише холдингової компанії. Материнська та дочірні компанії, їх кінцеві бенефіціарні власники хоч і визнаються афілійованими (пов'язаними) особами, але юридично мають самостійну правосуб'єктність, що не дозволяє кредитору материнської компанії заявити свої вимоги безпосередньо дочірньому підприємству і навпаки. Винятком є процедура банкрутства та застосування доктрини “підняття корпоративної вуалі”. Правовій системі України доктрина “підняття корпоративної вуалі” мало відома, але необхідність відновлення справедливості та захисту законних інтересів кредиторів у разі створення і використання юридичної особи виключно

¹ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>> (дата звернення: 30.07.2023).

² Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України в редакції від 19 червня 2020 р. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>> (дата звернення: 30.07.2023); Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України 12 липня 2001 р. № 2664-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>> (дата звернення: 30.07.2023); Про банки та банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>> (дата звернення: 30.07.2023).

³ Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>> (дата звернення: 30.07.2023).

з метою обмеження ризиків, зумовлює її розвиток і застосування судами при вирішенні окремих категорій спорів екстраординарні ситуації, коли дії засновників чи кінцевих бенефіціарних власників мають характер очевидних зловживань, спрямованих на заподіяння збитків кредиторам⁴.

Протягом багатьох років доктрина та практика дотримувалися принципу, згідно з яким материнська компанія та її дочірні компанії мають різну правосуб'єктність, а директори материнської компанії, у принципі, не зобов'язані контролювати управління дочірніми компаніями. Холдингова компанія, за правовою природою, не має іншого бізнесу, окрім контролю над своїми дочірніми компаніями. Таким чином, акціонери холдингової компанії мають законний інтерес у належному управлінні її дочірніми компаніями. Акціонери суттєво втратять контроль над бізнесом, якщо компанія веде той самий бізнес через свої дочірні компанії. Зі стрімким розвитком корпоративних груп, які керуються холдинговою компанією, захист акціонерів материнської і дочірніх компаній став одним із найважливіших завдань корпоративного права. Поступово має бути сформована правова доктрина, що директори материнської компанії зобов'язані належним чином управляти бізнесом і контролювати дочірні компанії, та закріплено права та гарантії акціонерів, зокрема, на отримання інформації, похідний позов. У корпоративному законодавстві необхідно врегулювати діяльність груп компаній та передбачити відповідальність материнської (контролюючої) компанії за збитки заподіяні акціонерам і кредиторам дочірньої компанії.

Особливо гостро питання відповідальності перед міноритарними акціонерами постало у зв'язку з впровадженням процедури обов'язкового продажу акцій (*squeeze-out* – сквіз-аут)⁵, через внесення змін і доповнень до Закону України “Про акціонерні товариства”⁶ (статті 65–65⁵). Розробники закону, забезпечивши право вимагати обов'язкового продажу акцій не тільки власнику домінуючого контрольного пакету акцій, а й будь-якій його афілійованій особі або уповноваженій особі групи осіб, що діють спільно, а право визначати ринкову вартість і впливати на ціну обов'язкового продажу акцій наглядовій раді товариства, яка складається з представників мажоритарія і зазвичай діє в його інтересах, свідомо “упустили” питання досудового контролю та солідарної відповідальності учасників процедури сквіз-ауту за порушення порядку її реалізації, зупи-

⁴ В Махінчук, *Субсидіарна відповідальність кінцевих бенефіціарних власників (засновників, учасників, акціонерів) і посадових осіб за зобов'язаннями юридичної особи – боржника: проблеми теорії і практики реалізації доктрини зняття корпоративної вуалі* (НДІ приват права і підпр-ва ім ак Ф Г Бурчака НАПрН України 2020) 7, 45.

⁵ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах: Закон України від 23 березня 2017 р. № 1983-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1983-19>> (дата звернення: 30.07.2023).

⁶ Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>> (дата звернення: 30.07.2023).

нення процедури сквіз-ауту за скаргою міноритарного акціонера з метою перевірки відповідності ціни обов'язкового продажу акцій їх ринковій вартості в адміністративному або судовому порядку (визнана світова практика), що створює чималі проблеми в захисті прав міноритарних акціонерів в Україні. Розслідування структур власності аж до бенефіціарних власників зумовлено необхідністю з'ясувати, хто був бенефіціаром доходів від сквіз-ауту, здійснює контроль над товариством і давав вказівки щодо порядку реалізації процедури та визначення ціни обов'язкового продажу акцій (особливо, якщо товариство або заявник вимоги неплатоспроможні ліквідовані, є нерезидентами, не мають ліквідних активів в Україні для задоволення вимог міноритаріїв).

Окремі питання реалізації процедур сквіз-ауту досліджували у своїх працях Ю. Атаманова, Л. Белкін, Є. Даниленко, Л. Дорошенко, Ю. Журнокуй, В. Ігонін, В. Лавринович, А. Шматов, корпоративної відповідальності – О. Белянєвич, А. Прокопюк, Ю. Соколовська, договірного регулювання діяльності груп компаній – І. Ромащенко, відповідальність за зобов'язання дочірніх компаній та доктрини “підняття корпоративної завіси” – М. Єрема, Т. Карнаух, А. Коструба, В. Махінчук, Р. Сабадаш та інші вчені. Однак питання суб'єктів та виду відповідальності залишається практично недослідженим і надзвичайно актуальним в аспекті вирішенні спорів з оскарження процедур сквіз-ауту.

Незважаючи на академічну увагу, яка приділяється цій проблемі, правозастосовну та судову практику за наслідками проведених в Україні процедур сквіз-ауту законодавець вперто не бажає вирішувати питання захисту міноритарних акціонерів та впроваджувати в Закон України “Про акціонерні товариства”⁷ солідарну відповідальність за порушення порядку реалізації процедури сквіз-ауту, що підтверджується неврахуванням відповідних пропозицій до нової редакції закону. Про це яскраво свідчить порівняння ч. 21 ст. 95 (сквіз-аут) та ч. 8 ст. 97 (*sell-out* – сел-аут) нової редакції Закону “Про акціонерні товариства”. Для сел-ауту в новій редакції закону законодавець закріпив солідарну відповідальність за належне виконання обов'язку щодо придбання акцій товариства на вимогу акціонерів відповідно до процедури, передбаченої законом, у разі якщо власниками пакета акцій у розмірі домінуючого контрольного пакета акцій є дві та більше особи, що діють спільно. Однак у ст. 95 Закону України “Про акціонерні товариства”, яка регулює “дзеркальну” процедуру сквіз-ауту, аналогічне положення не включив, обмеживши в ч. 21 ст. 95 право акціонерів звертатись до суду з позовом до заявника вимоги про стягнення компенсації належної вартості акцій.

⁷ Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 р. № 2465-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>> (дата звернення: 30.07.2023).

Мета дослідження полягає у формулюванні підстав та умов притягнення до солідарної відповідальності учасників корпоративної групи в спорах про обов'язковий продаж акцій (сквіз-аут) із застосуванням доктрини.

Значну роль у вирішенні питання захисту міноритарних акціонерів відіграє Верховний Суд. Справжнім переломним моментом у судовій практиці з процедур сквіз-ауту стала постанова Великої Палати Верховного Суду від 24 листопада 2020 р. у справі № 908/137/18⁸. Питання застосування доктрини “підняття корпоративної вуалі” у спорах із процедур сквіз-ауту вперше визначено Верховним Судом у постанові від 15 червня 2022 р. у справі № 905/671/19⁹ з урахуванням узагальнення практики вирішення судами спорів у подібних правовідносинах.

Питання солідарної відповідальності особливо гостро постало в процедурах сквіз-ауту: по-перше, через структурування бізнесу вітчизняних емітентів з використанням іноземних юрисдикцій, коли акціонерами товариств є іноземні компанії, а кінцевий бенефіціар (контролер) – громадянин України; по-друге, через реалізацію права обов'язкового продажу акцій власником домінуючого контрольного пакета акцій через афілійованих або уповноважених осіб – фізичних осіб, нерезидентів, що ускладнює і затягує розгляд спору та впливає на виконання судових рішень через відсутність у таких осіб представництв (представників) в Україні та ліквідних активів; по-третє, через ліквідацію заявників вимоги після сквіз-ауту або знищення активів товариств, в яких було проведено сквіз-аут, внаслідок воєнних дій, відкриття провадження у справах про банкрутство (наприклад, приватне акціонерне товариство (далі – ПрАТ) “МК ‘Азовсталь’”, ПрАТ “ММК Ілліча”); по-четверте, поширення інституту похідного позову виключно на збитки, заподіяні посадовими особами товариству, а не його акціонерам.

Основна відмінність між власником і кінцевим бенефіціарним власником полягає у наявності дійсного права вчиняти вплив на діяльність компанії та отримувати дивіденди. Якщо структура власності побудована з використанням іноземних компаній, наприклад, через ланцюг “фізична особа – іноземна компанія – українська компанія”, як, наприклад, у ПрАТ “МК Азовсталь”, ПрАТ “Авдіївський коксохімічний завод”, ПрАТ “Український графіт”, ПрАТ “ММК Ілліча”, АТ “ДТЕК Дніпроенерго”, ПрАТ “Закарпаттяобленерго”, які провели процедури сквіз-ауту, визнання такої фізичної особи бенефіціарним власником призводить також до визнання її контролюючою особою іноземної компанії¹⁰. Кожна із зазначених про-

⁸ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24 листопада 2020 р. у справі № 908/137/18 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/93336732>> (дата звернення: 30.07.2023).

⁹ Постанова Палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів Касаційного господарського суду у складі Верховним Судом від 15 червня 2022 р. у справі № 905/671/19 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/104987465>> (дата звернення: 30.07.2023).

¹⁰ Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від

цедур сквіз-ауту цікава в аспекті перспектив солідарної відповідальності та застосування доктрини “підняття корпоративної вуалі”.

Питання належного відповідача (відповідачів) неодноразово поставало перед Верховним Судом у справах № 908/137/18, № 905/1926/18¹¹, № 905/2291/19¹², № 910/12591/18¹³. Так, у постанові Великої Палати Верховного Суду у справі № 908/137/18 вказано, що особи, які вважають, що їхні права та інтереси на акції були порушені правочином примусового викупу акцій, можуть подавати вимоги про стягнення з особи, на користь якої відбулося примусове відчуження акцій, грошових коштів у розмірі різниці між визначеною ціною у публічній безвідкличній вимозі та справедливою ціною таких акцій або ж у спосіб визнання недійсним зазначеного правочину (пункти 7.35, 7.36 постанови). У справі № 905/1926/18 емітент ПрАТ “Авдіївський коксохімічний завод” наполягав на тому, що він є неналежним відповідачем за вимогою про стягнення збитків, оскільки не є стороною правочину обов’язкового продажу акцій. Компанія *Barlenco LTD* (заявник вимоги) також зазначала, що вона є неналежним відповідачем, оскільки в прохальній частині позову до неї не заявлені вимоги і суд першої інстанції провадження щодо *Barlenco LTD* закрит на підставі п. 2 ч. 1 ст. 231 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України)¹⁴. Верховний Суд скасував ці рішення і обидва відповідача продовжують участь у справі.

У процедурі сквіз-ауту акціонерне товариство (далі – АТ) “ДТЕК ‘Дніпроенерго’”, 8 вересня 2017 р. компанія *ORNEX LIMITED*, за результатами приватизації пакету акцій держави (25,0000017 %) разом з афілійованими особами стала власником значного контрольного та домінуючого контрольного пакета акцій. Однак процедуру обов’язкового продажу акцій реалізовано товариством з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) “ДТЕК Пауер Трейд” (власник однієї акції) на підставі договору від 20 вересня 2017 р., укладеного між *ORNEX LIMITED*, *DTEK OIL&GAS B.V.*, *DTEK Energy B.V.*, ТОВ “ДТЕК Пауер Трейд” та іншими афілійованими особами.

¹⁰ 16 січня 2020 р. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text>> (дата звернення: 30.07.2023).

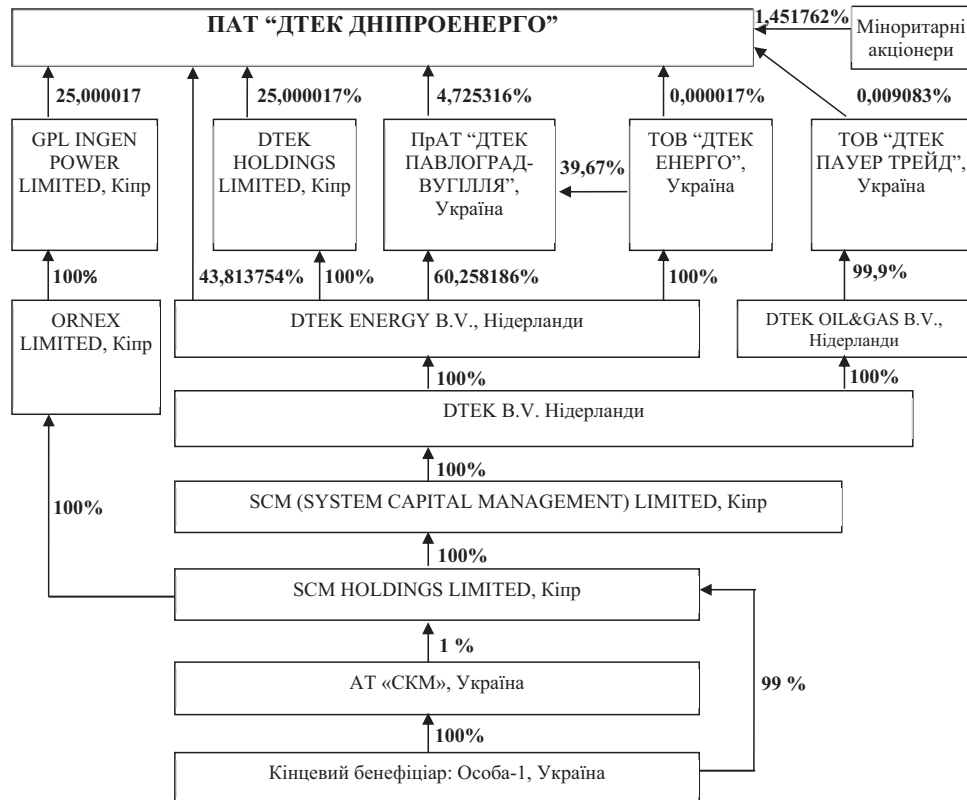
¹¹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 17 лютого 2021 р. у справі № 905/1926/18 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95573646>> (дата звернення: 30.07.2023).

¹² Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 14 грудня 2021 р. у справі № 905/2291/19 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/102220320>> (дата звернення: 30.07.2023).

¹³ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 28 квітня 2021 р. у справі № 910/12591/18 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/96822309>> (дата звернення: 30.07.2023).

¹⁴ Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>> (дата звернення: 30.07.2023).

Схематичне зображення структури власності
ПАТ «ДТЕК ДНІПРОЕНЕРГО»
станом на 06.12.2017 р.*

У справах № 908/137/18, № 910/12591/18, № 910/2483/18 ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго» (емітент) посилався на те, що є неналежним відповідачем у справі про визнання недійсним правочину, стягнення компенсації примусово викуплених акцій, оскільки не є стороною правочину обов'язкового продажу акцій. Водночас Верховний Суд вказав, що взаємопов'язаним сукупними діями наглядової ради товариства та заявником вимоги з єдністю наміру – викупу акцій у позивача за заниженою ціною; відхилив заперечення ТОВ «ДТЕК Пауер Трейд» (заявник вимоги), що у даному випадку відсутній такий елемент складу правопорушення як причинно-наслідковий зв'язок між протиправною поведінкою заявника

* Схема складена з використанням інформації, наявної в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (далі – ЮДРЮОФОПГФ), Загальнодоступній інформаційній базі даних про ринок цінних паперів smida.gov.ua, Комерційному реєстрі республіки Кіпр, Торговельному реєстрі Торгової палати Нідерландів, матеріалів справи № 910/2483/18.

вимоги та завданою шкодою, і відповідно до підстав позову, визначених позивачем, належним відповідачем є ТОВ “ДТЕК Пауер Трейд” (заявник вимоги) й АТ “ДТЕК ‘Дніпроенерго’” (емітент), що узгоджується із висновком Верховного Суду у справі № 905/1926/18. Верховний Суд взяв до уваги, що ринкову вартість акцій затверджувала наглядова рада товариства; товариство перебуває під контролем ТОВ “ДТЕК Пауер Трейд”, яке разом з афілійованими особами є власником домінуючого контрольного пакету акцій; процедура сквіз-аут здійснювалася в інтересах останнього; члени наглядової ради, що затверджували ціну, є представниками мажоритарного акціонера (пункти 5.20–5.23 постанови Верховного Суду від 28 квітня 2021 р. у справі № 910/12591/18). Верховний Суд зазначив, що позивач внаслідок спільних дій відповідачів (емітент та заявник публічної безвідкличної вимоги) був позбавлений можливості прийняти пропозицію про придбання акцій за ціною у розмірі 773,7013 грн, що визначалась, як середній біржовий курс, тому вказані особи є солідарними боржниками з виплати позивачу компенсації вартості акцій ПАТ “ДТЕК ‘Дніпроенерго’”, викуплених Відповідачем-1 в процедурі обов’язкового продажу акцій на підставі Публічної безвідкличної вимоги від 6 грудня 2017 р. із розрахунку 1547,40 грн (подвійна ринкова вартість) за одну просту іменну акцію.

У справі № 905/671/19 ПрАТ “Авдіївський коксохімічний завод” (емітент) стверджувало, що належним відповідачем за вимогою про визнання права на компенсацію вартості примусово викуплених акцій є не емітент, а покупець акцій (*Barlenco LTD*), оскільки саме він визначав ціну у безвідкличній пропозиції про викуп акцій, акції перейшли до нього у власність, на ньому лежить обов’язок з оплати акцій. З метою уніфікації судової практики питання належних відповідачів у спорах із процедур сквіз-ауту було винесено на вирішення Палати з розгляду спорів з корпоративних відносин та цінних паперів Касаційного господарського суду. Верховний Суд дійшов висновку, що міноритарний акціонер може звертатися з позовом про визначення суми компенсації, стягнення збитків або неправомірної вигоди як до покупця, так і до його афілійованих осіб чи третіх осіб, які брали участь у придбанні пакету акцій міноритаріїв у процедурі сквіз-ауту, кінцевого бенефіціарного власника, а також до емітента. Формальна юридична відокремленість вказаних осіб у цьому випадку не має значення, підлягає застосуванню доктрина “підняття корпоративної завіси” (п. 145 постанови Верховного Суду від 15 червня 2022 р. у справі № 905/671/19). Схожі за змістом висновки містяться у пунктах 5.22–5.23 постанови Верховного Суду від 28 квітня 2021 р. у справі № 910/12591/18 та у постанові від 29 квітня 2022 р. у справі № 905/830/21¹⁵.

¹⁵ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 29 квітня 2022 р. у справі № 905/830/21 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/104164904>> (дата звернення: 30.07.2023).

Ознакою домінуючого контрольного пакету акцій є наявність повного контролю над товариством з боку мажоритарного акціонера (його афілійованих осіб чи осіб, що діють із ним спільно на підставі угоди), тому позивач (колишній міноритарний акціонер) має право вибору щодо відповідача, адже вигоду від викупу акцій у міноритарних акціонерів отримує насамперед товариство, у якого суттєво знижуються витрати, а також мажоритарний акціонер, який отримує повний контроль над товариством, але може не бути покупцем акцій у процедурі сквіз-аут.

У процедурі сквіз-ауту в ПрАТ “Авдіївський коксохімічний завод” покупцем виступив не акціонер із пакетом акцій більше 95 %, а міноритарій, пакет акцій якого становив 0,28196 %. Суди встановили, що 27 квітня 2018 р. компанія *Metinvest B.V.*, ПрАТ “Фірма верхнього одягу ‘Фея’” та компанії *Barlenco LTD* уклали договір, у якому сторони визначили, що вони прямо володіють акціями ПрАТ “АКХЗ” у розмірі 94,60034 %, 0,11842 %, 0,28196 % відповідно, та є афілійованими особами у розумінні п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України “Про акціонерні товариства”, оскільки дві зі сторін договору перебувають під контролем компанії *Metinvest B.V.* Разом ці компанії володіли 95,00072 % акцій ПрАТ “АКХЗ” (домінуючий контрольний пакет). Саме наявність домінуючого контрольного пакету акцій у групи осіб, що діяли на підставі договору, надала компанії *Barlenco Ltd* можливість провести процедуру сквіз-ауту. Після примусового викупу акцій у міноритаріїв покупець та його афілійовані особи володіли 100 % акцій ПрАТ “АКХЗ”.

Чинне законодавство України дозволяє виступати покупцем акцій у процедурі сквіз-аут не лише особі, яка є власником домінуючого контрольного пакету акцій, а й її афілійованим особам або уповноваженим особам, які не є афілійованими, а діють на підставі угоди. Такі особи, як правило, є міноритарними акціонерами. Тому відсутні підстави вважати, що саме покупець, який просто формально діяв у правовідносинах обов’язкового продажу від імені групи пов’язаних/афілійованих осіб, отримав вигоду від набуття акцій за заниженою ціною. Акціонерне товариство, яке діяло під домінуючим контролем мажоритарного акціонера, покупець та афілійовані з ним особи становлять по суті єдину економічну групу, їх інтереси збігаються.

Ба більше, така можливість створює потенційне підґрунтя для зловживань. Адже покупцем акцій може виступити номінальна особа, яка не має значних активів, чи “технічна” юридична особа (спеціально створена чи придбана для участі у процедурі), які потім будуть ліквідовані чи не матимуть достатніх активів для того, щоб відповідати за зобов’язаннями. Обмеження міноритарного акціонера у праві звертатися з позовом про визначення суми компенсації виключно до покупця акцій істотно обмежить можливості захисту ним своїх прав. Вирішуючи спір

№ 905/671/19 у справі Верховний Суд звернув увагу, що покупець акцій позивача – компанія *Barlenco Ltd* є нерезидентом. У справі № 905/830/21 було встановлено, що компанія *Barlenco Ltd* відкрила офіс в Україні, не призначає представників для участі у судових процесах, просила направляти кореспонденцію за адресою на Кіпрі. У рішенні Суду справедливості Європейського Союзу від 9 грудня 1987 р. у справі “*SAR Schotte GmbH. v Parfums Rothschild*” (справа № 218/86¹⁶, де Суд зазначив, що філія або представництво вважається існуючим навіть у тому випадку, якщо юридична особа не має власного юридично оформленого підрозділу на території іноземної держави, але, утім, здійснює діяльність на цій території через незалежні компанії зі схожою назвою, укладає правочини від власного імені та фактично виступає в якості підрозділу цієї юридичної особи.

Позивач стверджував, що компанія *Barlenco Ltd* вже не є власником акцій ПрАТ “АКХЗ”, а відчужила їх на користь компанії *Metinvest B.V.* Вказане дає суду достатні підстави вважати, що компанія *Barlenco Ltd*, яка набула незначний пакет акцій перед початком процедури сквіз-аут була використана в процедурі сквіз-ауту мажоритарним акціонером компанією *Metinvest B.V.*, яка володіла 94,600034 % акцій як технічна юридична особа, що є достатньою підставою для застосування доктрини “підняття корпоративної завіси”. Підняття корпоративної завіси щодо емітента та акціонерів разом з їх афілійованими особами та особами, які діяли спільно відповідно до укладеної угоди (підхід до них як до єдиної особи, нехтування самостійною правосуб’єктністю), дасть змогу суду запобігти можливим зловживанням правом щодо міноритарних акціонерів, захистити їх як слабку сторону у відносинах з емітентом і мажоритарним акціонером (пункти 133–143 Постанови Верховного Суду від 15 червня 2022 р. у справі № 905/671/19).

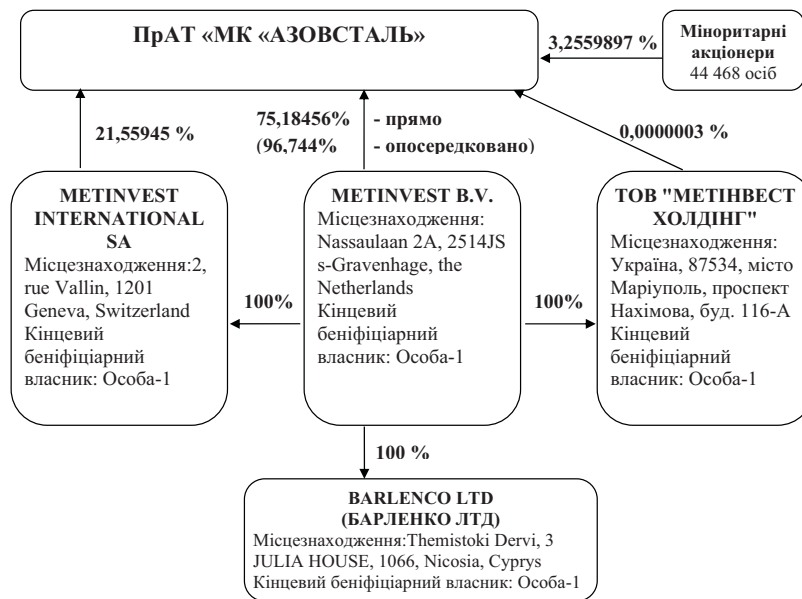
У процедурі сквіз-ауту ПрАТ “МК ‘Азовсталь’” *Barlenco LTD* (заявник вимоги) не був власником жодної акції ПрАТ ‘МК ‘Азовсталь’” станом на дату подання повідомлення про набуття домінуючого контрольного пакета акцій (1 березня 2018 р.) та Публічної безвідкличної вимоги (19 березня 2018 р.), тобто права на сквіз-аут взагалі не мав, але був використаний у процедурі сквіз-аут як “технічна” особа. Компанія *Barlenco LTD* здійснювала обов’язковий викуп акцій міноритарних акціонерів на підставі Договору від 27 лютого 2018 р. укладеного між компаніями *Metinvest B.V.* (сторона 1 – 75,18 %), *Metinvest International S.A.* (сторона 2 – 21,56 %), ТОВ “Метінвест Холдінг” (сторона 3 0,0000003 %) та *Barlenco LTD* (сторона 4 – 0 акцій). Відповідно до п. (А) договору сторони є афілійованими особами в розумінні п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України

¹⁶ Judgment of the Court (Sixth Chamber) of 9 December 1987. SAR Schotte GmbH v Parfums Rothschild SARL <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:61986CJ0218>> (accessed: 30.07.2023).

“Про акціонерні товариства”, а саме сторона 2, сторона 3 та сторона 4 перебувають під контролем сторони 1. Вказаним договором визначено компанію *Barlenco LTD* особою, що уповноважена вимагати від інших акціонерів продажу належних їм акцій Товариства через надсилання до Товариства публічної безвідкличної вимоги про придбання акцій в усіх власників акцій Товариства та вчиняти всі інші дії відповідно до вимог та у порядку, визначеному законом¹⁷.

Дочірня компанія (*Barlenco LTD*) не володіла акціями материнської компанії (*Metinvest B.V.*) та акціями компаній групи *Metinvest* (*Metinvest International S.A.*, ТОВ “Метінвест Холдінг”) ні прямо, ні опосередковано. Водночас у Публічній безвідкличній вимозі вих. № 02 від 19 березня 2019 р. зазначено, що *Barlenco LTD* опосередковано володіє разом з афілійованими особами – 4067118163 штук акцій (96,744009 %), що не відповідає дійсності і спростовується структурою власності ПрАТ “МК ‘Азовсталь’”.

Схематичне зображення структури власності
Приватне акціонерне товариство
“Металургійний комбінат ‘АЗОВСТАЛЬ’”
(станом на 01.03.2018 р.)*

* Схема складена з використанням інформації, наявної в ЄДРЮОФОПГФ, Загальнодоступній інформаційній базі даних про ринок цінних паперів smida.gov.ua, Комерційному реєстрі республіки КІПР, Торговельному реєстрі Торгової палати Нідерландів, матеріалів справи № 910/8714/18.

¹⁷ Рішення Господарського суду Донецької області від 4 липня 2023 р. у справі № 905/993/21 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111997680>> (дата звернення: 30.07.2023).

ПрАТ “МК Азовсталь”, яке діяло під домінуючим контролем мажоритарного акціонера (*PRIVATE LIMITED LIABILITY COMPANY METINVEST B.V.*), покупець (*BarlenCo LTD*) та афілійовані з ним особи (*Metinvest International S.A.*, ТОВ “Метінвест Холдінг”, кінцевий бенефіціарний власник) становлять по суті єдину корпоративну (економічну) групу, їх інтереси збігаються. Передумовою обов’язкового продажу акцій ПрАТ “МК ‘Азовсталь’” стало рішення Наглядової Ради ПрАТ “МК Азовсталь” від 14 березня 2018 р. про затвердження ринкової вартість однієї простої іменної акції ПрАТ “МК Азовсталь” у розмірі 0,564 грн, яке приймали члени Наглядової ради – представники акціонера (компанії *Metinvest B.V.*).

BarlenCo LTD після завершення процедури сквіз-ауту перепродав всі викуплені акції на користь компанії *METINVEST B.V.* *METINVEST B.V.* був власником домінуючого контрольного пакета акцій ПрАТ “МК ‘Азовсталь’” (опосередковано) станом на дату подання повідомлення про набуття домінуючого контрольного пакета акцій (1 березня 2018 р.) та Публічної безвідкличної вимоги (19 березня 2018 р.), а після сквіз-ауту став власником 100 % пакета акцій ПрАТ “МК ‘Азовсталь’”¹⁸ та перебуває разом із групою прямих власників під повним контролем кінцевого бенефіціарного власника, що підтверджується структурою власності¹⁹. Отже, саме в інтересах кінцевого бенефіціарного власника було проведення процедури примусового викупу акцій ПрАТ “МК Азовсталь”, що збільшило частку та вартість його активів.

Розгляд справ за наслідками процедури сквіз-ауту ПрАТ “МК Азовсталь” триває вже 5 років (справи № 910/8714/18, № 910/5257/21²⁰, № 905/993/21, № 905/529/21²¹). Активи ПрАТ “МК ‘Азовсталь’” були частково зруйновані внаслідок воєнної агресії російської федерації і з травня 2022 р. територія “Азовсталь” перебуває в окупації. 21 грудня 2022 р. було відкрито провадження у справі про банкрутство ПрАТ “МК ‘Азовсталь’” (справа № 908/2252/22²²). Кінцевий бенефіціарний власник ПрАТ “МК ‘Азовсталь’” подав позов до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) проти Російської Федерації про виплату компенсації та відшкодування збитків за знищення підприємств групи, які було зруй-

¹⁸ Власники крупних пакетів акцій. Приватне акціонерне товариство “Металургійний комбінат ‘Азовсталь’”, дані станом на 1 квітня 2023 р. <<https://smida.gov.ua/db/owners/00191158/2023/1>> (дата звернення: 30.07.2023).

¹⁹ Інформація про кінцевого бенефіціарного власника ПрАТ “МК ‘Азовсталь’” (тип бенефіціарного володіння: не прямий вирішальний вплив, відсоток частки статутного капіталу в юридичній особі або відсоток права голосу в юридичній особі: 76.24 %). <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/company_details/00191158> (дата звернення: 30.07.2023).

²⁰ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 18 січня 2022 р. у справі № 910/5257/21 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/102838268>> (дата звернення: 30.07.2023).

²¹ Ухвала Господарського суду Донецької області від 30 квітня 2021 р. у справі № 905/529/21 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/96755196>> (дата звернення: 30.07.2023).

²² Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 1 вересня 2023 р. у справі № 908/2252/22 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/102838268>> (дата звернення: 30.07.2023).

новано внаслідок збройної агресії РФ проти України, зокрема й ПрАТ “МК ‘Азовсталь’”, на суму 17–20 млрд доларів. Група “Метінвест” підтримує позов, розглядає заяви своїх підприємств як взаємодоповнюючі та діє у повній координації зі своїм акціонером під час розгляду справ. Отже, кінцевий бенефіціарний власник ототожнює себе з ПрАТ “МК Азовсталь”, її активами, відкрито позиціонує себе як власника товариства, впливає на рішення, які приймаються щодо ПрАТ “МК Азовсталь”, зокрема і щодо обов’язкового викупу акцій міноритарних акціонерів.

Зазначене у сукупності є достатньою підставою для застосування у спрах із процедури сквіз-ауту ПрАТ “МК Азовсталь” доктрини “підняття корпоративної вуалі” і притягнення до солідарної відповідальності не тільки прямих власників, а й кінцевого бенефіціарного власника, що дозволить суду запобігти можливим зловживанням правом щодо міноритарних акціонерів, захистити їх як слабку сторону у спірних правовідносинах.

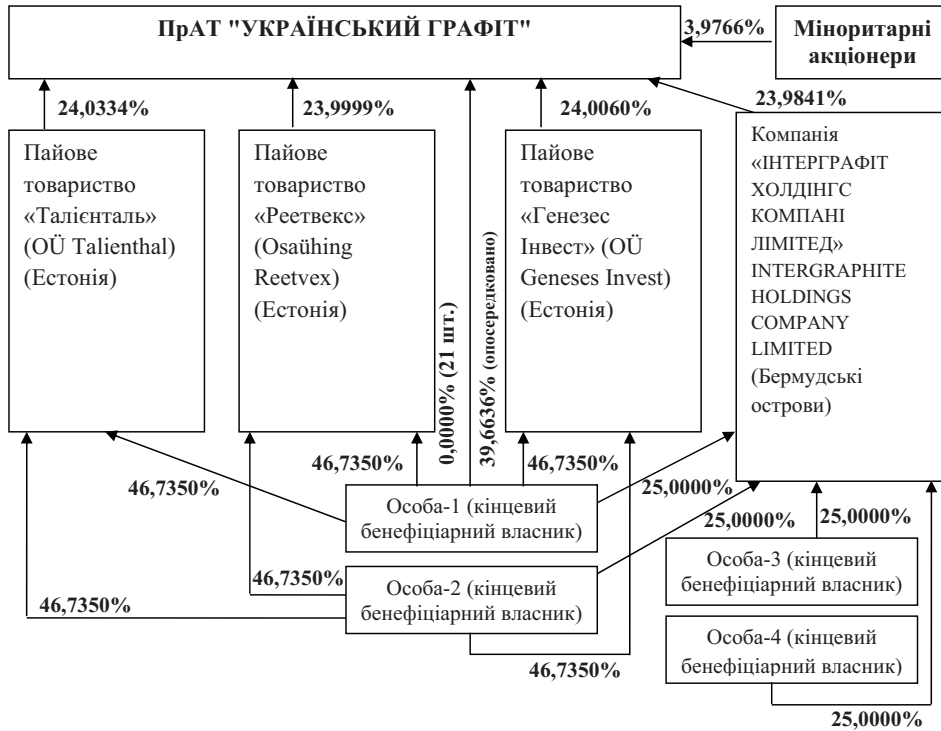
У сквіз-ауті ПрАТ “Український графіт” перед реалізацією процедури обов’язкового продажу акцій жоден із акціонерів не володів прямо або опосередковано ні контрольним, ні домінуючим контрольним пакетом акцій. Заявником публічної вимоги виступила фізична особа – Особа-1, який набув 21 акцію товариства на позабіржовому ринку за номінальною вартістю – 3,35 грн за акцію на підставі договором № БВ-706/17019 від 17 січня 2019 р. безпосередньо перед сквіз-аутом з метою набуття права на реалізацію процедури від свого імені та формування ціни примусового викупу акцій на рівні 3,35 грн за акцію.

Право на обов’язковий викуп акцій було надано Особі-1 Договором про спільну діяльність від 1 лютого 2019 р., укладеним між Особа-1, Пайовим товариством “Реетвекс” (*Osaühing Reetvex*), Пайовим товариством “Генезес Інвест” (*OÜ Geneses Invest*), пайовим товариством “Талієнталь” (*OÜ Taliental*, компанією “ІНТЕРГРАФІТ ХОЛДІНГС КОМПАНІ ЛІМІТЕД” (*INTERGRAPHITE HOLDINGS COMPANY LIMITED*)).

Після завершення процедури сквіз-ауту, акції ПрАТ “Укрграфіт” естонських компаній (72,0394 %) перепродано компанії *C6 SAFE GROUP LIMITED*, Кіпр (реєстраційний номер HE 382912) – холдингова компанія, що управляє виробничими, торговими, фінансовими та інвестиційними активами.

Кінцеві бенефіціарні власники, безумовно, знали, що відповідно до фінансової звітності ПрАТ “Український графіт”, складеної відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності, станом на 31 грудня 2018 р. вартість чистих активів товариства – 52,77 грн за одну акцію і як розумні, освічені люди не могли не розуміти, що запропонована Особа-1 міноритаріям у Публічній безвідкличній вимозі від 12 лютого 2019 р. ціна обов’язкового продажу – 3,35 грн, є істотно заниженою (майже у 20 разів).

Схематичне зображення структури власності
ПрАТ "УКРАЇНСЬКИЙ ГРАФІТ"
станом на 01.02.2019 р.*

Процедура обов'язкового продажу акцій ПрАТ "Закарпаттяобленерго". У загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР про ринок цінних паперів²³ відображено власників 5 % і більше акцій, зокрема, у першому кварталі 2019 р., що включає ТОВ "ЕНЕРГЕТИЧНА Україна ТВ" (50 %) та афілійованих осіб, сукупна частка яких у статутному капіталі становить 93,0499 %:

* Схема складена з використанням інформації, наявної в ЄДРЮОФОПГФ, Загальнодоступній інформаційній базі даних про ринок цінних паперів smida.gov.ua, Комерційному реєстрі Естонії, матеріалів справи №908/3492/19.

²³ Приватне акціонерне товариство "Закарпаттяобленерго". Власники крупних пакетів акцій. Дані станом на 1 квартал 2019 року <<https://smida.gov.ua/db/owners/00131529/2019/1>> (дата звернення: 30.07.2023).

Власник		Цінні папери			Від загальної кількості (%)	Кінцевий бенефіціарний власник (контролер)	Статус (актуальний на поточну дату)
Вид особи	Найменування, країна	Вид, форма випуску та форма існування	Номінальна вартість	Кількість			
Юридична особа – резидент	ТОВ “АРТКОМЕРЦ”, Україна	Акція проста бездокументарна іменна	0,25	10383340	8,3331	Особа-1	Ліквідовано 15.05.2020
Юридична особа – резидент	ТОВ “КІЇВ-ІНВЕСТГРУП” Україна	Акція проста бездокументарна іменна	0,25	10705640	8,5918	Особа 2	Ліквідовано 22.12.2021
Юридична особа – резидент	ТОВ “БРОКЕР ФАВОРИТ”, Україна	Акція проста бездокументарна іменна	0,25	10521389	8,4439	Особа-1	Ліквідовано 14.04.2021
Юридична особа – резидент	ТОВ “ЕНЕРГЕТИЧНА УКРАЇНА ТВ”, Україна	Акція проста бездокументарна іменна	0,25	62301621	50,00	Особа-1 (50%) Особа-3 (50%)	Ліквідовано 17.03.2020
Юридична особа – нерезидент	ФОСТІВОЛА ВЕНЧЕРЗ ЛІМІТЕД (FOSTIVOLA VENTURES LIMITED) КІПР	Акція проста бездокументарна іменна	0,25	12383000	9,9379	Особа-1	Ліквідовано 14.08.2021
Юридична особа – нерезидент	АКТУЕЛО ВЕНЧЕРЗ ЛІМІТЕД (AKTUELO VENTURES LIMITED) КІПР	Акція проста бездокументарна іменна	0,25	9648303	7,7432	Особа-1	Ліквідовано 20.04.2021

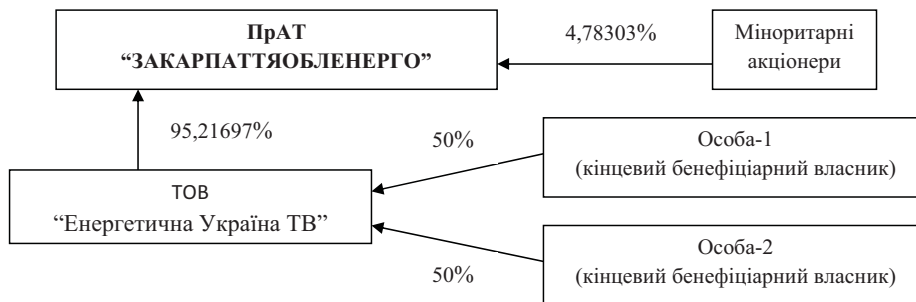
Вказані вище акціонери є афілійованими особами у розумінні ст. 2 Закону України “Про акціонерні товариства” і перебували під контролем Особа-1 у розумінні ст. 1 Закону України “Про захист економічної конкуренції”²⁴.

Відповідно до повідомлення про укладення договору, за наслідками виконання якого особа стала власником контрольного та домінуючого контрольного пакета акцій ПрАТ “Закарпаттяобленерго”, 18 червня 2019 р. частка ТОВ “Енергетична Україна” збільшилася з 85,64653 % до 95,21697 % статутного капіталу. 2 липня 2019 р. ПрАТ “Закарпаттяобленерго” було оприлюднено особливу інформацію – повідомлення про зміну акціонерів, яким належать голосуючі акції, розмір пакета яких стає більшим, меншим або рівним пороговому значенню пакета акцій, в яко-

²⁴ Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>> (дата звернення: 30.07.2023).

му відображена зміна розміру частки акціонера ТОВ “ЕНЕРГЕТИЧНА УКРАЇНА ТВ” з 50 % до 95,21697 %.

Схематичне зображення структури власності
ПрАТ “ЗАКАРПАТТЯОБЛЕНЕРГО”
станом на 18.06.2019 р.*

Таким чином, на ТОВ “ЕНЕРГЕТИЧНА УКРАЇНА ТВ” з метою реалізації права, передбаченого ст. 652 Закону України “Про акціонерні товариства”, на обов’язковий продаж міноритарними акціонерами акцій на вимогу власника домінуючого контрольного пакета акцій (сквіз-аут) у другому кварталі 2019 р. було сконцентровано домінуючий контрольний пакет акцій.

25 червня 2019 р. ТОВ “ЕНЕРГЕТИЧНА УКРАЇНА ТВ” на виконання ч. 4 ст. 65 Закону України “Про акціонерні товариства” надіслало акціонерам публічну безвідкличну пропозицію (оферту), а 7 серпня 2019 р. – публічну безвідкличну вимогу про придбання акцій ПрАТ “Закарпаттяобленерго” за ціною 2,00 грн за одну просту іменну акцію. 20 серпня 2019 р. акції ПрАТ “Закарпаттяобленерго” було списано в примусовому порядку з рахунків міноритарних акціонерів із розрахунку 2,00 грн за одну акцію перераховано на рахунок-ескроу ТОВ “Енергетична Україна ТВ” в АТ “ПУМБ”.

Після завершення процедури сквіз-ауту, 100 % акцій ПрАТ “ЗАКАРПАТТЯОБЛЕНЕРГО” відчужено станом на 12 вересня 2019 р. на користь юридичної особи (нерезидента) – компанії “Омбрі Електрикал Енерджі Холдінг ГМБХ” (*Ombri Electrical Energy Holding GmbH*), а станом на четвертий квартал 2020 р. – компанії “Омбрі Електрикал Енерджі Колімітед” (*OMBRI ELECTRICAL ENERGY CO. LIMITED*), Кіпр. Кінцевий бенефіціар не змінився – Особа-1. ТОВ “ЕНЕРГЕТИЧНА УКРАЇНА ТВ” припинено (20.03.2020 р.).

* Схеми складені з використанням інформації, наявної в ЄДРЮОФОПГФ, Загальнодоступній інформаційній базі даних про ринок цінних паперів smida.gov.ua.

Як зазначено вище, Законом України “Про акціонерні товариства” солідарна відповідальність учасників процедури обов’язкового продажу акцій (сквіз-аут) і досі не передбачена. Тому суди при вирішенні цієї категорії спорів застосовують загальні положення цивільного законодавства статей 543, 1166, 1190, 1212 ЦК України та доктрину “підняття корпоративної вуалі”.

Частина 1 ст. 1166 ЦК України встановлює, що шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Відповідно до ч. 1 ст. 1190 ЦК України особи, спільними діями або бездіяльністю яких було завдано шкоди, несуть солідарну відповідальність перед потерпілим. Відповідно до ст. 227 ГК України “Солідарне відшкодування збитків” у разі заподіяння збитків одночасно кількома учасниками господарських відносин кожний з них зобов’язаний відшкодувати збитки суб’єкту, якому завдано збитків, відповідно до вимог ст. 196. Стаття 196 ГК України передбачає, що у разі якщо в господарському зобов’язанні беруть участь кілька управнених або зобов’язаних суб’єктів, кожний з управнених суб’єктів має право вимагати виконання, а кожний із зобов’язаних суб’єктів повинен виконати зобов’язання відповідно до частки цього суб’єкта, визначеної зобов’язанням. У разі якщо це передбачено законодавством або договором, зобов’язання повинно виконуватися солідарно. При солідарному виконанні господарських зобов’язань застосовуються відповідні положення ЦК України, якщо інше не передбачено законом. Відповідно до ч. 1 ст. 543 ЦК України у разі солідарного обов’язку боржників (солідарних боржників) кредитор має право вимагати виконання обов’язку частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо. Пред’явлення основної вимоги до одного із солідарних боржників не свідчить про нівелювання солідарного обов’язку боржників за похідними вимогами.

Аналізуючи правову природу заявленої до стягнення грошової суми в рішенні Господарського суду Донецької області від 4 липня 2023 р. у справі № 905/993/21, суд зробив висновок, що відповідачі (заявник публічної вимоги компанія *Barlenco Ltd* та її афілійована особа компанія *Metinvest B.V.*) як набувачі акцій, за ціною, яка за висновком суду не є справедливою, фактично без достатньої правової підстави за рахунок власників акцій у яких вони були придбані примусово в процедурі “сквіз-аут” зберегли у себе кошти, які на підставі ч. 1 ст. 1212 ЦК України зобов’язані повернути позивачам як компенсацію справедливої вартості акцій. На цій підставі сума компенсації за примусово вилучені акції у процедурі обов’язкового продажу акцій у розмірі 5,6802 грн за акцію, що дорівнює справедливій вартості однієї акції у пакеті акцій 100 % від статутного капіталу ПрАТ “МК ‘Азовсталь” і становить різницю між вартістю акцій, визначеною за майновим методом, і вартістю акцій,

за якою відбувався викуп у процедурі сквіз-ауту, присуджена до стягнення солідарно з двох відповідачів – заявника публічної вимоги – компанії *Barlenco Ltd* та її афілійованої особи – компанії *Metinvest B.V.* Таким чином, суд застосував доктрину “підняття корпоративної вуалі” до афілійованої компанії заявника вимоги *Metinvest B.V.* (власника домінуючого контрольного пакета акцій) від імені та в інтересах якої здійснювалася процедура сквіз-ауту і яка зрештою стала 100 % власником акцій ПрАТ “МК Азовсталь”.

Під терміном “кінцевий бенефіціарний власник” розуміють фізичну особу, яка здійснює вирішальний вплив (контроль) на діяльність компанії, а саме: володіє часткою не менше 25 % статутного капіталу компанії самостійно або через своїх пов’язан авління; здійснювати або блокувати операції за банківським рахунком компанії; здійснювати вплив на вчинення правочинів, що визначають основні умови господарської діяльності компанії; приймати обов’язкові до виконання рішення, що мають вирішальний вплив на діяльність компанії.

Особливості структурування національних компаній через юридичних осіб та холдингові компанії з використанням іноземних юрисдикцій, свідчать, що кінцевий бенефіціарний власник, як афілійована особа, пов’язана відносинами контролю є учасником єдиної корпоративної (економічної) групи, бере участь у процедурі обов’язкового продажу акцій (сквіз-аут), яка вчиняється у загальному інтересі групи: материнська (холдингова) компанія, товариство, кінцевий бенефіціар отримати 100 % контроль над товариством, тому є належним відповідачем у спорах про обов’язковий продаж акцій (сквіз-аут) і несе солідарну відповідальність за безпідставне збагачення та заподіяння збитків міноритарним акціонерам.

Притягнення до відповідальності кінцевих бенефіціарів (учасників, контролерів) за теоріями “кваліфікованої групи де-факто” та “руйнівного втручання” В. Махінчук розглядає як види деліктної відповідальності²⁵. Застосування останньої базується на положенні про те, що особа, яка контролює корпорацію, несе обов’язок враховувати інтереси кредиторів корпорації. На думку Р. Сабодаша, твердження про те, що одноосібний власник юридичної особи не здійснює реального впливу на діяльність такої юридичної особи та така юридична особа не є інструментом свого власника по досягненню визначених ним цілей, є ілюзорним і не відображає реального стану речей²⁶.

²⁵ Махінчук (н 4) 10.

²⁶ Р Сабодаш, “Проникнення під корпоративну вуаль” у практиці європейського суду з прав людини” в *Корпоративне право України та європейських країн: питання теорії та практики: Збірник наукових праць за матеріалами XV Міжнародної науково-практичної конференції (НДІ приватного права і підприємництва ім академіка Ф Г Бурчака НАПрН України 2017) 204.*

Прихильники імплементації доктрини “підняття корпоративної вуалі” та корпоративної відповідальності акціонерів визнають її ефективним інструментом для забезпечення дотримання прав та інтересів як кредиторів АТ, так і його добросовісних міноритаріїв²⁷. Поширеною є і точка зору, що доктрина “зняття корпоративної вуалі” повинна обмежуватися випадками припинення юридичних осіб при недостатності їх майна для задоволення вимог кредиторів, а корпоративна відповідальність акціонерів – мати субсидіарний характер²⁸. Вирішальне значення при застосуванні доктрини “підняття корпоративної вуалі” у кожній конкретній справі належить судовому тлумаченню (розсуду), адже “зняття корпоративної вуалі” можливе лише в судовому порядку.

Так, рішенням Господарського суду Донецької області від 4 липня 2023 р. у справі № 905/993/21 суд, застосувавши доктрину “підняття корпоративної вуалі” щодо материнської компанії *Metinvest B.V.*, водночас закрити провадження у частині вимог до відповідача – кінцевого бенефіціарного власника всіх зазначених компаній (частка 100 %) на підставі п. 1. ч. 1 ст. 231 ГПК України. Суд вказав, що предметом спору у цій справі є вимога позивачів про стягнення коштів унаслідок заниження ціни обов’язкового продажу акцій. Позивачі не є учасниками юридичної особи та не мають на меті отримання акцій ПрАТ “МК ‘Азовсталь” з метою участі в управлінні та діяльності цієї юридичної особи, їхні вимоги спрямовані до відповідачів та співвідповідача – кінцевого бенефіціарного власника саме як до боржників у зобов’язальних відносинах. Оскільки заявлений позов не направлений на захист корпоративних прав позивачів, суд вважає, що цей спір не містить ознак корпоративного. ГПК України не передбачено розгляд спорів у справах, що виникають між фізичною особою та фізичною особою – кінцевим бенефіціарним власником товариства. З урахуванням наведеного вирішення цього спору щодо вимог, заявлених до кінцевого бенефіціарного власника – фізичної особи, має здійснюватися за нормами Цивільного процесуального кодексу України²⁹. Аналогічною є правова позиція Господарського суду Донецької області у рішенні від 4 липня 2023 р. у справі № 905/2204/21³⁰.

Вказана позиція суду є помилковою, оскільки спір про стягнення компенсації вартості акцій є спором з правочину обов’язкового продажу акцій і належить до предметної юрисдикції господарського суду незалежно від суб’єктного складу його сторін, що підтверджується судовою прак-

²⁷ М Єрема, ‘Проблеми юридичної відповідальності акціонерів в акціонерних правовідносинах’ (2017) 1 Форум права 48.

²⁸ А Прокопюк, ‘Корпоративна відповідальність в акціонерних правовідносинах’ (дис д-ра філософії, 2023) 54.

²⁹ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>> (дата звернення: 30.07.2023).

³⁰ Рішення Господарського суду Донецької області від 4 липня 2023 р. у справі № 905/2204/21 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111997692>> (дата звернення: 30.07.2023).

тикою (наприклад, спори у справах № 906/453/19³¹, № 908/3492/19³² та інші). Господарські суди розглядають усі спори з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі, крім правочинів у сімейних і спадкових правовідносинах (п. 4 ч. 1 ст. 20 ГПК України). Публічна безвідклична вимога, заявлена всім акціонерам, крім осіб, що діють спільно із заявником вимоги, є одностороннім правочином примусового викупу акцій, на підставі якого виникає правова підстава для вчинення правочинів обов'язкового продажу акцій, та вказані особи отримують грошову компенсацію за акції (п. 5.28 постанови Верховного Суду від 14 грудня 2021 р. у справі № 905/2291/19).

Законодавство не визнає корпоративну групу як єдину бізнес-організацію чи юридичну особу. Загальноприйнятим принципом є те, що материнські та дочірні компанії (навіть ті, які повністю під контролем материнської компанії) мають різну правосуб'єктність, і кредитор материнської компанії не може автоматично пред'являти вимоги до своїх дочірніх компаній та навпаки³³. Виняток – застосування судами доктрини “підняття корпоративної вуалі”, коли материнська та дочірні компанії розглядаються як одна юридична особа.

Доктрина “*piercing (lifting) the corporate veil*” (“проколювання або підняття корпоративної вуалі”) була вперше сформульована у судових прецедентах у країнах англосаксонської системи права, а пізніше сприйнята і законодавством країн континентального права як виключення з принципу обмеженої відповідальності компанії, засіб захисту від зловживання окремою правосуб'єктністю. Принцип обмеженої відповідальності компанії закріплений у законодавстві багатьох розвинутих країн світу. Водночас, для забезпечення справедливого балансу, суди іноді погоджуються “проколоти” або “зняти” корпоративну вуаль, що передбачає покладення відповідальності на материнську компанію за дії дочірньої компанії або на окремих акціонерів, директорів та інших зацікавлених осіб за дії компанії.

Як “проникнення за корпоративну вуаль” у західноєвропейській корпоративній доктрині розглядають:

- 1) пряму відповідальність єдиного учасника товариства або учасника, який фактично повністю контролює його діяльність;
- 2) відповідальність материнської компанії за боргами дочірньої;
- 3) додаткову (субсидіарну) відповідальність учасника за боргами товариства у випадку банкрутства останнього.

³¹ Ухвала Господарського суду Житомирської області від 11 січня 2022 р. у справі № 906/453/19 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/102726668>> (дата звернення: 30.07.2023).

³² Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 18 лютого 2021 р. у справі № 908/3492/19 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95240533>> (дата звернення: 30.07.2023).

³³ Tomotaka Fujita, ‘The Regulation of Corporate Groups in Japan’ (2019) 14 ICCLP Publications 150.

Доктрина “підняття корпоративної вуалі” застосовується судами у трьох випадках: 1) коли суд при вирішенні питання про відповідальність юридичної особи відступає від принципу обмеження відповідальності засновників (учасників) і покладає відповідальність на них, якщо визнає компанію лише щитом (фасадом, оболонкою), при прикриває справжні наміри та дії учасників; 2) коли суд ігнорує відокремленість юридичних осіб, що входять до холдингових утворень, або групи юридичних осіб, та, з огляду на принцип “єдиної економічної групи”, покладає відповідальність самостійної юридичної особи на відокремлені юридичні особи, що входять до холдингу чи групи; 3) коли суд покладає відповідальність на органи управління юридичної особи³⁴. Водночас навіть у країнах англосаксонської системи права, суди досить неохоче та лише в особливих випадках піднімають корпоративну вуаль, оцінюючи обставини кожної справи окремо та обґрунтовуючи рішення на засадах справедливості. Апеляційний суд у справі *Adams v. Cape Industries PLC* (1990) зазначив:

Право використовувати корпоративну структуру певним чином укорінено в нашому корпоративному праві, тому суд не вправі нехтувати принципом сформульованим у справі “*Salomon v. Salomon*” лише тому, що цього вимагає справедливість³⁵.

Сучасна практика судів Великої Британії стосується випадків “проникнення за корпоративну завісу” в групах компаній, зокрема транснаціональних. У таких справах кредитори намагаються притягнути до відповідальності материнські компанії, хоча правовідносини виникали з дочірніми компаніями групи. У справі *Adams* проти *Cape Industries PLC* (1990) суди поставили під сумнів те, чи можна групу компаній вважати єдиною господарською одиницею і переглянули цю позицію лише через двадцять років у справі *Prest v. Petrodel Resources Ltd* (2013)³⁶. У справі *Chandler v. Cape PLC* (2012) суд поклав відповідальність на материнську компанію за недбалість дочірньої компанії внаслідок якої її працівники захворіли на асбестоз, тоді як у справі *His Royal Highness Okpabi v. Royal Dutch Shell Plc* (2018)³⁷ вказав, що позивачі не довели, що материнська нафтова компанія зобов’язувалася дбати про директорів, кредиторів, та інших постраждалих внаслідок витоку з труб, що належали дочірній

³⁴ Т Карнаух, ‘Доктрина “підняття корпоративної вуалі”: сутність та перспективи застосування в Україні’ (2013) 3 Юридична Україна 53–4.

³⁵ *Adams v. Cape Industries PLC* [1990] Ch. 433 (27 July 1989) <[https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/D-032-9682?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/D-032-9682?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true)> (accessed: 30.07.2023).

³⁶ *Prest v. Petrodel Resources Ltd* (2013) Judgment on 12 June 2013 <<https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2013-0004-judgment.pdf>> (accessed: 30.07.2023).

³⁷ *His Royal Highness Okpabi v. Royal Dutch Shell Plc* (2018) Judgment on 12 Feb 2021 <<https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2018-0068-judgment.pdf>> (accessed: 30.07.2023).

компанії як частині спільного підприємства з нігерійськими компаніями. Прямою підставою є випадки неплатоспроможності, недостатньої капіталізації компанії, що призводить до неможливості повною мірою задовольнити справедливі вимоги кредиторів, коли компанію явно створювали як фіктивну з метою використання для шахрайства (*Gilford Motor Co. Ltd* проти Хорна, 1933)³⁸.

У 2001 р. Високий Суд Великої Британії у справі *Trustor AB v. Smallbone*³⁹ сформулював критерії для проникнення крізь корпоративну завісу, за наявності таких умов: 1) компанія, якій передаються активи, є всього лише “прокладкою” для реального бенефіціара; 2) ця компанія була задіяна в “неналежних” діях, які вчинялися її акціонером/бенефіціаром; 3) цього вимагають інтереси справедливості; 4) корпоративна структура була використана саме для того, щоб уникнути відповідальності за “неналежну” поведінку; 5) інтереси жодної третьої особи не будуть порушуватися “підняттям корпоративної вуалі”. У 2005 р. у справі *Kensington International Ltd v. Congo* (2006) Високий Суд додав ще один критерій – безчесність поведінки відповідача⁴⁰.

Австралійські суди прагнуть підняти корпоративну завісу у справах, пов’язаних із закритими компаніями, тобто компаніями з одним або двома акціонерами та директорами, де акціонери зазвичай мають обмежену відповідальність. Суди також готові підняти завісу в тих випадках, коли компанія вчиняла шахрайство з метою захисту інтересів та задоволення вимог кредиторів⁴¹. Однак правила, передбачені доктриною “alter ego”, відрізняються непослідовністю та суперечливістю, у зв’язку з чим жодне із судових рішень щодо ігнорування юридичної особистості компаній не можна вважати прецедентним. Суди доволі часто відмовляють у застосуванні цієї доктрини⁴².

У США існує дві основні теорії, які застосовуються судами США у справах, пов’язаних зі зняттям корпоративної завіси:

1) теорія агентства (*agency theory*), сформульована у справі *Berkey v. Third Avenue Railway Company* (1926), яка передбачає, що завіса буде піднята за обставин, коли ‘панування може бути настільки повним, втручання настільки нав’язливим, що за загальними правилами агентства материнська компанія буде принципалом, а дочірня компанія – агентом’⁴³;

³⁸ *Gilford Motor Co. Ltd v. Horne* (1933) <<https://www.coursehero.com/file/p671622/InGilford-Motor-Company-Limited-v-Horne-1933-1-Ch-935-Lord-Hanworth-MR/>> (accessed: 30.07.2023).

³⁹ *Trustor AB v Smallbone & Ors* (2001) EWHC 703 (Ch) 16 March 2001. <<https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Ch/2001/703.html>> (accessed: 30.07.2023).

⁴⁰ *Kensington International Ltd v. Congo* (2006) <<https://caselaw.findlaw.com/court/us-2nd-circuit/1113677.html>> (accessed: 30.07.2023).

⁴¹ J Freedman, ‘Limited liability: Large company theory and small firms’ [2000] 63 (3) *Modern Law Review* 317–54.

⁴² *Adams v. Cape Industries PLC* [1990] (n 35).

⁴³ *Berkey v. Third Avenue Railway Company* [1926] <<https://casetext.com/case/berkey-v-third-avenue-railway-co-1>> (accessed: 30.07.2023).

2) теорія інструментальності (*alter ego theory*) заснована на підході, що корпоративну завісу можна підняти, якщо фактичні обставини вказують на те, що компанія є просто інструментом, тобто альтер-его особи⁴⁴; компанія визнається певним продовженням її акціонерів, тобто вважається, що акціонери розпоряджаються майном компанії як власним. Доктрина “*alter ego*” включає три умови, які повинні бути виконані для того, щоб завіса була піднята: 1) єдність інтересів акціонера та компанії, 2) протиправні або несправедливі дії, вчинені компанією, 3) шкода, яку зазнала сторона, яка намагається підняти корпоративну завісу, є розумно передбачуваним результатом дій компанії⁴⁵. Федеральний тест в США передбачає необхідність врахування: 1) ступеня, в якому акціонери визнають окрему правосуб’єктність корпорації; 2) ступеня несправедливості, якої зазнають позивачі (кредитори) визнанням окремої правосуб’єктності корпорації; 3) наявності у засновників корпорації шахрайських намірів. У штаті Каліфорнія для застосування доктрини вимагається, по-перше, щоб корпорація не тільки була під впливом акціонера і ним управлялась, але щоб між ними була така єдність інтересу і власності, що індивідуальність або відокремленість акціонера і корпорації припинили б існувати; по-друге, щоб за конкретних обставин відокремленість корпорації санкціонувала б обман або сприяла б несправедливості⁴⁶. Суди використовують і інші критерії для зняття корпоративної вуалі для забезпечення справедливості, зокрема, це: неповна капіталізація компанії, відсутність активів; злиття активів компанії та її засновників; недотримання належних корпоративних процедур і змішування звітності різних юридичних осіб; збіг володільців компаній, їхніх директорів і посадових осіб; приналежність часток у корпорації лише одному власнику чи членам однієї родини; використання одного і того самого офісу, одних і тих самих працівників; приховування і неправдиве надання інформації щодо реальних власників та менеджерів компанії; недотримання “правила витягнутої руки” у відносинах між корпораціями; концентрація боргів бізнесу на одній особі, а активів на іншій; створення корпорації для уникнення особистої відповідальності або покладання її на іншу особу, для вчинення незаконних операцій. Кожна теорія містить чіткий тест, що складається з кількох умов, які служать орієнтиром, що дозволяє суддям принаймні певною мірою стандартизувати рішення у випадках, пов’язаних з під-

⁴⁴ People v. Clauson [1964] <<https://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/2d/231/374.html>> (accessed: 30.07.2023); Giblin v. Murphy [1983] <<https://casetext.com/case/giblin-v-murphy-3-24>> (accessed: 30.07.2023); United States v. Elgin Joliet & E. Ry. Co. [1936] <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/298/492/>> (accessed: 30.07.2023); United States v. South Buffalo Ry. Co. [1948] <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/333/771/>> (accessed: 30.07.2023); United States v. Milwaukee Refrigeration Transit Co. [1905] <<https://www.ravellaw.com/opinions/1cf8639365352cf20765ee42896de587/>> (accessed: 30.07.2023).

⁴⁵ Zaist v. Olson [1967] <<https://www.lexisnexis.com/community/casebrief/p/casebrief-zaist-v-olson>> (accessed: 30.07.2023); Wholesale and Retail Food Distribution Local 63 v. Santa Fe Terminal Services, Inc. [1993] <<https://casetext.com/case/wholesale-retail-food-v-sta-fe-term>> (accessed: 30.07.2023).

⁴⁶ Карнаух (н 35) 54.

няття корпоративної вуалі та підвищити передбачуваність правозастосування.

Законодавство країн континентальної (романо-германської) системи права (Німеччина, Франція, Голландія, Бельгія) не містить елементів доктрини “підняття корпоративної вуалі”⁴⁷. У цих юрисдикціях підставою для виключення принципу відокремленості правоздатності компанії та притягнення директорів до відповідальності є концепція зловживання правом.

Відповідно до законодавства Німеччини загальні правила “проколювання корпоративної вуалі” також можуть застосовуватися до відносин між материнською та дочірньою компанією, та спеціальною правовою базою, що регулює афілійовані компанії (*Konzern doctrine*). Закон Німеччини “Про акціонерні товариства”⁴⁸ містить окремий розділ, присвячений групам компаній, який регулює взаємовідносини між контролюючими та залежними компаніями. Права акціонерів та кредиторів залежних компаній захищені обов’язком контролюючих компаній компенсувати втрати, понесені ними у зв’язку з діяльністю контролюючої компанії. Так, у справі *Autokran* Верховний федеральний суд Німеччини встановив, що контролююче підприємство було відповідальним перед орендодавцем за несплачені залежними компаніями орендні платежі, оскільки могло отримувати кошти безпосередньо від клієнтів орендарів і мало право на доходи залежних компаній⁴⁹.

Якщо директорами дочірньої компанії завдано шкоди компанії або інтересам меншості акціонерів дочірньої компанії на користь материнської компанії, вони можуть нести відповідальність за порушення своїх обов’язків дбайливого ставлення та обов’язку лояльності. Як зазначено в рішенні Високого суду Токіо від 13 лютого 2013 р, інтересу меншості може бути необґрунтовано заподіяно шкоду на користь материнської компанії в угоді між материнською компанією та її дочірньою компанією, і захист таких інтересів є вкрай необхідним, коли дочірня компанія є зареєстрованою компанією з великою кількістю акціонерів⁵⁰. Директори дочірньої компанії, які порушують свої обов’язки, несуть відповідальність перед дочірньою компанією за заподіяну їй шкоду в межах конструкції похідного позову.

Основні принципи ЄСПЛ щодо застосування доктрини “проникнення за корпоративну вуаль” в аспекті права на звернення до суду поза відносинами представництва були сформовані у рішенні в справі “Агротексім та інші проти Греції” (*Agrotexim and Others v. Greece*) від 24 жовтня 1995 р.,

⁴⁷ Махінчук (н 4) 121.

⁴⁸ Aktiengesetz [AktG] <<https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/>> (accessed: 30.07.2023).

⁴⁹ Maximilian Schiessl, ‘The Liability of Corporations and Shareholders for the Capitalization and Obligations of Subsidiaries under German Law’ [1985–1986] 480 (7) Nw. J. Int’l L. & Bus. 483, 503, 504.

⁵⁰ Fujita (n 33) 154.

в якому Суд підтримав раніше встановлену Міжнародним Судом Справедливості ООН у рішенні у справі *Barcelona Traction, Light and Power Company Limited* від 5 лютого 1970 року⁵¹ позицію, відповідно до якої

<...> проникнення за “корпоративну вуаль” і нехтування правосуб’єктністю юридичної особи може бути виправданим лише у виняткових випадках, коли встановлено, що компанія не може звернутися до конвенційних установ через органи, створені згідно з її статутом, або, у випадку ліквідації, через її ліквідаторів <...> (п. 66 рішення у справі *Агротексім*)⁵².

У рішенні ЄСПЛ у справі “Фельдман і Банк ‘Слов’янський’ проти України”⁵³ суд “проник за корпоративну вуаль” та визнав право мажоритарного акціонера виступати в суді в інтересах банку-заявника.

Відповідно до практики ЄСПЛ підняття корпоративної завіси може відбуватися у випадках, коли учасник володіє значним пакетом акцій, який дозволяє йому одноосібно формувати волю юридичної особи, коли акціонер є активним, впливає на справи компанії, бере участь в оперативному управлінні (на відміну від акціонера, який не бере участі в управлінні компанією і лише очікує на дивіденди). Тобто в усіх тих випадках, коли компанія та акціонер нерозривно пов’язані між собою (ідентифікуються як одне ціле) і було б штучним їх відокремлення (рішення у справах “Альберт і інші проти Угорщини” (*Albert and others v. Hungary* від 7 липня 2020 р.⁵⁴, пункти 138–157, заява № 5294/14), “Лекіч проти Словенії” (*Lekic v. Slovenia*⁵⁵ від 11 грудня 2018 р., заява № 36480/07). Доктрина застосовується і в процесуальних аспектах, при визначенні належного позивача у справах про завдання шкоди компанії. За загальним правилом, належним позивачем у таких справах є компанія через свої органи чи ліквідатора, а не учасники. Однак у випадку порушення особистих прав акціонерів компанії, наприклад права на управління *Edwards v Halliwell* (1950)⁵⁶, акціонери мають право виступати позивачами.

Висновки. З метою забезпечення ефективного захисту міноритарних акціонерів від недобросовісних дій мажоритарних акціонерів, товариства, залученого ними суб’єкта оціночної діяльності, доцільним є

⁵¹ Case concerning the Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain): Institution of proceedings and initial pleadings. Justice I. C.o.: International Court of Justice, 1970. T.1. <<https://www.icj-cij.org/case/50>> (accessed: 30.07.2023).

⁵² *Agrotexim and Others v. Greece*. App 14807/89. Judgment 24.10.1995 <<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57951>> (accessed: 30.07.2023).

⁵³ Рішення Європейського суду з прав людини у справі “Фельдман і Банк ‘Слов’янський’ проти України” від 28 травня 2018 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c78#Text> (дата звернення: 30.07.2023)

⁵⁴ *Albert and others v. Hungary*, 7 July 2020 (App 5294/14) <<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-173396>> (accessed: 30.07.2023).

⁵⁵ *Lekic v. Slovenia*, 11 December 2018 (App 36480/07) <<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-171087>> (accessed: 30.07.2023).

⁵⁶ *Edwards v Halliwell* [1950] <<https://www.studocu.com/my/document/multimedia-university/company-law-ii/edwards-v-halliwell/10469304>> (accessed: 30.07.2023).

застосування судом доктрини “підняття корпоративної вуалі” як екстраординарний захід у разі зловживань учасниками корпоративної групи правом контролю над товариством та спільного вчинення дій в процесі реалізації обов’язкового продажу акцій з метою викупу акцій міноритарних акціонерів за заниженою вартістю. Її можна розглядати як альтернативу фактично відсутнього в Україні (вибірково здійснюваного НКЦПФР) превентивного контролю процедури сквіз-ауту та визначення ціни обов’язкового продажу акцій.

Спори з правочинів обов’язкового продажу акцій у процедурі сквіз-ауту належать до предметної юрисдикції господарський судів як спори з правочину щодо акцій незалежно від суб’єктного складу сторін спору. Подання позовів про солідарне стягнення суми компенсації, збитків, суми безпідставного збагачення з емітента, заявника публічної вимоги, його афілійованих осіб та осіб, які діють спільно, кінцевого бенефіціарного власника (контролера) є належним та ефективним способом захисту міноритарних акціонерів. Пропонується внести зміни до ст. 95 Закону України “Про акціонерні товариства” та передбачити, що акціонери, які отримали публічну безвідкличну вимогу і вважають, що визначена Товариством або заявником публічної вимоги ціна обов’язкового продажу акцій не відповідає вимогам, встановленим частинами 5–7 цієї статті, мають право протягом 10 робочих днів звернутись до НКЦПФР із заявою про проведення незалежної оцінки ринкової вартості акцій комісією у складі трьох незалежних оцінювачів – по одному представнику міноритарія (міноритаріїв), мажоритарія та НКЦПФР. На період проведення перевірки процедура обов’язкового продажу акцій зупиняється. Після завершення процедури обов’язкового продажу акцій акціонери (їх правонаступники, спадкоємці), які вважають, що їхні права або законні інтереси порушено, мають право звернутися з позовом про визнання недійсним правочину обов’язкового продажу належних їм акцій за публічною безвідкличною вимогою та застосування наслідків недійсності правочину, визнання права на отримання компенсації або стягнення компенсації, відшкодування збитків або повернення безпідставно набутого майна у розмірі різниці між їх справедливою вартістю та ціною, виплаченою через рахунок умовного зберігання (ескроу). Ціна, визначена комісією незалежних оцінювачів або рішенням суду, є обов’язковою для учасників процедури сквіз-ауту. Суб’єкт оціночної діяльності, який проводив оцінку ринкової вартості акцій, товариство, заявник публічної вимоги, кінцевий бенефіціарний власник (контролер), афілійовані особи або особи, які діяли спільно із заявником вимоги на підставі договору з метою набуття домінуючого контрольного пакета акцій, та їхніх посадові особи, які приймали участь у процедурі обов’язкового продажу акцій несуть солідарну відповідальність за позовами міноритарних ак-

ціонерів акції яких підлягали обов'язковому викупу за порушення прав і законних інтересів акціонерів. Інститут похідного позову пропонується поширити на збитки, заподіяні посадовими особами товариства акціонерів у процедурах викупу, обов'язкового викупу й обов'язкового продажу акцій.

Подальшими напрямками дослідження є визначення способів захисту прав міноритарних акціонерів у процедурах обов'язкового продажу акцій.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Makhinchuk V, *Subsydiarna vidpovidalnist kintsevykh benefitsiarnykh vlasnykiv (zasnovnykiv, uchasnykiv, aktsioneriv) i posadovykh osib za zoboviazanniamy yurydychnoi osoby – borzhnyka: problemy teorii i praktyky realizatsii doktryny zniattia korporatyvnoi vuali* (NDI pryvat prava i pidpr-va im ak F H Burchaka NAPrN Ukrainy 2020) (in Ukrainian)

Journal articles

2. Freedman J, 'Limited liability: Large company theory and small firms' [2000] 63 (3) *Modern Law Review* 317–54 (in English).
3. Fujita T, 'The Regulation of Corporate Groups in Japan' (2019) 14 *ICCLP Publications* 150 (in English).
4. Schiessl M, 'The Liability of Corporations and Shareholders for the Capitalization and Obligations of Subsidiaries under German Law' [1985–1986] 480 (7) *Nw. J. Int'l L. & Bus.* 483, 503, 504 (in English).
5. Ierema M, 'Problemy yurydychnoi vidpovidalnosti aktsioneriv v aktsionernykh pravovidnosynakh' (2017) 1 *Forum prava* 45–51 (in Ukrainian).
6. Karnaukh T, 'Doktryna "pidniattia korporatyvnoi vuali": sutnist ta perspektyvy zastosuvannya v Ukraini' (2013) 3 *Yurydychna Ukraina* 53–60 (in Ukrainian).

These

7. Prokopiuk A, 'Korporatyvna vidpovidalnist v aktsionernykh pravovidnosynakh' (dys. doktor filosofii, 2023) (in Ukrainian).

Conference papers

8. Sabodash R, "'Pronyknennia pid korporatyvnu vual" u praktytsi yevropeiskoho sudu z prav liudyny' v *Korporatyvne pravo Ukrainy ta yevropeiskykh krain: pytannia teorii ta praktyky: Zbirnyk naukovykh prats za materialamy XV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (NDI pryvatnoho prava i pidpriemnytstva im akademika F H Burchaka NAPrN Ukrainy, 2017) 200–4 (in Ukrainian).

Oleksandra Kolohoida

LEGAL GROUNDS FOR JOINT AND SEVERAL LIABILITY
OF CORPORATE GROUP MEMBERS IN DISPUTES
ON THE MANDATORY SALE OF SHARES (SQUEEZE-OUT):
“LIFTING THE CORPORATE VEIL” DOCTRINE
(ON MATERIALS OF JUDICIAL PRACTICE)

ABSTRACT. The article analyzes the legislative norms that provide for the joint liability for damages caused by a corporate group of persons, the current practice of the Supreme Court regarding the resolution of corporate disputes on squeeze-out procedures.

The history of the emergence and conditions of application of the doctrine of “lifting the corporate veil” have been studied. It was recognized as appropriate by the court to apply the doctrine of “lifting the corporate veil” in order to ensure the effective protection of minority shareholders as an extraordinary measure in case of abuse by the members of the corporate group of the right to control the company and joint actions in the process of implementing the mandatory sale of shares with the aim of buying out the shares of minority shareholders at an undervalued cost.

Corporate structures of the MP Azovstal PrJSC, Avdiyiv Coke Chemical Plant PrJSC, Ukrainian Graphite PrJSC, MMK Ilycha PrJSC, DTEK Dniproenergo JSC, Zakarpattiaoblenergo PrJSC, which conducted squeeze-out procedures were analyzed. These companies conducted squeeze-out procedures using corporate structures, affiliated subsidiary companies, related persons. The beneficiaries (beneficiaries) of the acquired 100 % corporate control were determined, the application of the doctrine of “lifting the corporate veil” and bringing the members of the corporate group to joint and several liability were investigated.

The issuer, the applicant of the public irrevocable claim, its affiliated persons and persons acting jointly, the ultimate beneficial owner are recognized as the proper defendants in disputes related to squeeze-out procedures. The specified persons, who make up a single corporate group, are jointly and severally liable to the minority shareholders for the damages caused in the process of the squeeze-out procedure.

Derivative suit is offered to spread over the losses caused by company officials to its shareholders in the procedures of redemption, compulsory redemption and compulsory sale of shares. Disputes of compulsory sale of shares in the squeeze-out procedure belong to the subject jurisdiction of commercial courts as disputes on deeds of shares, regardless of the dispute parties.

KEYWORDS: corporate relations; corporate liability; commercial litigation; corporate disputes; derivative suit, compulsory sale of shares (squeeze-out); joint and several liability; doctrine of “lifting the corporate veil”; single economic group; corporate group; corporate governance; business structuring; control; compliance.